Дорога врунилася споришем, і ступати по ній було легко, аж лоскітно, а обабіч хилило половіючий колос вигонисте жито. І так було довго, і хотілося, щоб так було й було. А коли дорога добігла до вершини горба — попереду відкрилася голуба широчінь Дніпра, вітрець війнув прохолодною вологою, аж на губах відчувався її доторк. І ще дужче захотілося, щоб так було й було.

Але враз невідомо де заспівала флейта. Свиснула лунко, розгонисто і… збудила його.

Проте Шевченко так і лежав із заплющеними очима. Праглося, щоб і далі розмотувала свій неквапний сувій заспоришена дорога і щемно хмелили дніпровські погідні виднокола.

Але продовжити видиво не вдавалося. Не було бажання й підводитися — це ж знову до самого вечора мулятиме погляд сіра безмежність пустелі, мулятиме слух брутальна лайка фельдфебеля. Бо коли на світі десь щось і змінюється, то тільки не тут, в Новопетровському укріпленні, на дикому Мангишлаці, облизаному безжальними сухими вітрами.

Фійю-у!.. Фійю-у!..

"О, та ж це вивільга грає на флейті! Ось хто мене розбудив — вивільга!"

Він розплющує очі і одразу ж у зелених вербових косах помічає золотисту птаху. Знайома гостя. Цього літа вона вже не вперше висвистує у вербовому міжгіллі.

— Тарасе Григоровичу, ви вже не спите?

Андрій Обеременко нагодився, городник.

Вивільга пурхнула та й зникла. Ніби золотисте видиво привиділося.

Шевченко звівся на лікоть:

— Ти так спозаранку — невже казарма загорілася?

Але Обеременко не помічає його невдоволення. Радісно мовить:

— Новина у нас, отаке! А ви тут вилежуєтеся. Ану ж ходімо зі мною.

Хлюпнувши Шевченкові в долоні води з мідного чайника, що стояв тут же, під вербою, і зачекавши хвилю, поки той сполоснув обличчя, Обеременко повів Тараса Григоровича за собою. Повів повз комендантську альтанку, через грядки петрушки і кропу аж в низинку, до балки, де, рясно блимаючи жовтими зірочками цвіту, зелено кучерявилися рядки огірків.

Біля одного з рядків Андрій Обеременко зупинився, значущо підморгнув Шевченкові і обережно розгорнув шорсткаве листя.

— Ось! — проголосив урочисто.

Шевченко присів навпочіпки біля нього, зазирнув і собі між огудиння — там красувався продовгуватий огірок, такий світлобокий, бурулькуватий, із ще невідпалою побурілою квіткою на кирпатому носику.

— Бачите? Первісток! — широко усміхався городник, щиро радіючи, що йому випала нагода потішити Тараса Григоровича. — Ще вчора нічого, а ниньки дивлюся — уже є.

— Ну, здоров був, землячок-первачок, — погладив Шевченко огірка долонею по бурулькуватому боці. — А тобі, Андрію, дякую за таку хорошу новину.

Зовсім не заради красного слівця назвав Тарас Григорович огірка-первістка "землячком". Кілька років тому огіркове насіння надіслали сюди, в Новопетровське укріплення, друзі з України. Шевченко разом зі старим солдатом-городником, своїм земляком Андрієм Обременком посіяли насіння на гарнізонному городі і виростили огірки. Відтоді вони й ведуться тут, ставши улюбленим делікатесом для мешканців укріплення. Коли починався огірковий сезон, Тарас Григорович частував смачним овочем усіх своїх знайомих у цьому забутому богом і людьми закутку.

— Дякую, друже, за радість.

— Тепер "землячки" підуть, встигай тільки вибирати. Подивіться, скільки зав’язі!

— Та вже ж бачу. А оцим сьогодні в обід ми з тобою почастуємося удвох. Згода? От і добре, домовилися. Ич, який смаковитий вигнався!

— Еге, вигнався!..

Темно-бронзове вусате обличчя Обременка теж сяяло тихою радістю. Він навіть хрипкувато затягнув:

Посіяла огірочки

Близько над водою…

Шевченко підхопив:

Сама буду поливати

Дрібною сльозою…

Здавалося б, яка вже там подія — з’ява першого огірка на городі! Але тут, на краю світу, де сірі, безликі дні тягнуться нескінченним шнурком, висушуючи все живе в душі, навіть найскупіша іскринка чогось приємного сприймається по-особливому, як добрий дарунок самої долі.

Ростіть, ростіть, огірочки,

В чотири рядочки…

Обеременко вже на повен голос виводить. І Шевченкові щемно й радісно за старого солдата-земляка, якому двадцять років казарменної муштри не очерствили дитинного серця.

Сім літ тому, одразу ж після прибуття в Новопетровське укріплення, Шевченко познайомився і подружився з Андрієм Обеременком. Серед одноманітної солдатської публіки його постать вирізнялася аж ніяк не бравим солдатським виглядом. І хода, і обличчя, і навіть шапка-чабанка — все видавало в ньому простого, розсудливого і добродушного українського трудягу-селянина. З’ясувалося, що він родом з Київської губернії, із Звенигородського повіту, з села Різаної, що неподалік Лисянки. Того був найближчим земляком, адже Шевченко й сам бував у Лисянці і в Різаній. За довгі роки безпросвітно-принизливої солдатської служби Обеременко так і не розучився розмовляти своєю рідною мовою, не втратив людської гідності. І значився він служителем гарнізонного госпіталю.

Шевченко впрохав коменданта укріплення Іраклія Олександровича Усакова, з яким приятелював, перевести Обеременка із госпітальної команди в городники. Бо місце городника вважалося найбільш

завидним: воно давало солдатові відносну незалежність, звільняючи від обридливої щоденної муштри. І хоч Шевченко не сказав Обеременкові, що посприяв його переводу на таке привілейоване місце, але той сам здогадувався, що без замовленого Тарасом Григоровичем слівця тут не обійшлося. Тож усім серцем прив’язався до поета.

Не бачила миленького

Чотири годочки…

— От, Андрію, що то землячок-первачок! Ніби й не велике цабе, а нас на пісню спокусив. А якби сюди ще нагодився добродій Зигмонтовський, то вже й казка була б.

І Шевченко, усміхаючись, уголос згадує, як минулого літа він пригощав першими огірками Костянтина Миколайовича Зигмонтовського — добре знаного в їхньому укріпленні повіреного винної контори і відставного чиновника чотирнадцятого класу. Той разом із дружиною Софією Самійлівною частенько запрошував Тараса Григоровича до себе вечеряти та почитати недавно одержаний номер "Петербургских ведомостей", бо цього видання в Новопетровському укріпленні більше ніхто не одержував. Так от, Зигмонтовський, завваживши в руках Шевченка такі апетитні овочі, одразу ж завів мову про свою Бесарабію, де, мовляв, родяться огірки аж ніяк не рівня цим.

— Що, — каже, — ці огірочки! Так собі, дрібнота. От у нас! Розріжеш, бувало, огірка навпіл, із одної половини зробиш човна, із другої — два весла, сядеш і перепливаєш через Дунай на той бік.

— З огірка — човна? Оце так зморозив! Дивак, який дивак, — сміється Обеременко.

Шевченко враз похмурнів:

— Зигмонтовський стільки років не бував у рідних краях, що незабаром не те що човна, а цілу баржу майструватиме зі свого бесарабського огірка…

Замовкає. І вже аж потім:

— От що, Андрію. Поки ти тут впораєшся із городніми справами, я піду довідаюся, чи не повернувся з Гур’єва наш поштовий човен. А раптом він привіз мені, нарешті, довгождану волю?!

Обеременко, як і всі в укріпленні, знає, що Шевченка ще на початку травня петербурзькі друзі в листах привітали з одержанням свободи. Однак із корпусного штабу ще й досі в укріплення не надійшло відповідного розпорядження про звільнення поета від солдатчини. Отож Тарас Григорович щодня з нетерпінням чекає прибуття поштового човна.

З дозволу його високоблагородія коменданта укріплення Ускова рядовий Шевченко в теплу пору року майже увесь час був на городі. Комендант віддав у його розпорядження досить простору альтанку під добротним дерев’яним дахом. Сюди Тарас Григорович переніс із казарми постіль та всі свої небагаті пожитки. Тут, схований від недоброго ока, він має хоч якусь можливість малювати та писати.

Гарнізонний город — єдина зелена місцина в усій околиці. Єдина місцина, яка ласкавить зір. А все інше довкруг — пустинне, дике, чуже, опротивіле. Все інше так і нагадує, що ти безправний і безголосий, що тебе закинули сюди на приниження і на забуття.

Тут, на городі, серед грядок петрушки, кропу, редьки, огірків, серед розмаїття насіяних квітів відчувається затишок. Чимось навіть схожий до того бур’янового затишку із далекого дитинства, коли малий Тарас, дременувши від покари мачухи, пересиджував у лопухах та нехворощі. Тут і думається краще, і пишеться, і мріється. Особливо ранніми

раночками, коли притишений світ зустрічає своє світило. Тоді так легко ходиться по городніх стежинах, стільки всього згадується.

Але найбільше полюбляє Шевченко місце під своєю вербою. Вона вже величенька виросла, вже майже доросле дерево, он яку розложисту тінь дає.

Ще колись, у жовтні 1850 року, як за вказівкою високого начальства Тараса Григоровича провадили із Орської фортеці в Новопетровське укріплення, на вулиці Гур’єва-городка він підняв вербову палицю. Привіз оту палицю сюди та й застромив її в землю на гарнізонному городі. А навесні палиця пустила ростки. Шевченко день у день поливав її, верба росла, росла та й ось виросла. Тепер Тарас Григорович під нею навіть нерідко ночує в теплі ночі, бо під своєю вербою — то ніби й удома, а в комендантові альтанці, хоч гарній і добротній, а все одно то таки під чужим дахом.

Насунувши на солдатського кашкета чистий білий чохол, Шевченко пішов до укріплення. Проте поштовий човен і цього разу теж не привіз йому вістки про волю. І засмучений Тарас Григорович поспішив назад на город, щоб зайвий раз не попадатися на очі казарменому начальству, зустріч з яким ніколи не віщувала нічого доброго.

На траві під вербою його чекав на рушникові обід: шмат хліба, огірок і дрібка солі. Андрія Обеременка не було.

"Що ж це ти, друзяко, заховався? — подумав Тарас Григорович. — Невже думаєш, у твого земляка стане совісті самому посмакувати першим огірком?"

Він погукав Обеременка, але той не озивався. Зазирнув до альтанки — там теж нікого. І Шевченко пішов шукати городника, щоб разом обідати.

Шукав недовго. На краю ярка, що прилягав до городу, Андрій Оберемснко лежав горілиць, втупившись поглядом в біляво-синє, без жодної хмариночки небо.

— Ти чого не подаєш голосу? — запитав його.

Обеременко мовчав.

— Тебе хтось образив? — стурбувався Шевченко.

Нарешті городник сів, повернув до нього голову — в очах старого солдата бриніли сльози. Незграбно тернув очі рукавом, тихо мовив:

— Доля мене образила, Тарасе Григоровичу, доля… От ви чекаєте вольну, маєте надію. А мені й чекати нема чого. Хіба як зовсім нікудишнім стану, то вже аж тоді спишуть, мов непотріб… Ну чого воно так на світі? Чого?..

Шевченко присів біля друга, обняв за плечі — солдатові плечі судомно здригалися.

— Кріпися, Андрію, кріпися, товаришу мій єдиний. Хай і тобі доля пошле скорий, кінець твоєму стражданню. Хай допоможе пройти ці безводні пустелі, щоб таки напитися солодкої дніпрової води, щоб вдихнути в згорьовані груди повітря нашої прекрасної, нашої милої вітчизни…

Довго сиділи вони на краю ярка. Вже й обідня пора давно минула, а вони все ще сиділи і сповідалися один одному у своєму горі.

А під Шевченковою вербою, яка за цей час уже встигла перекинути свою тінь у протилежний бік, в’янув на спекотному сонці перший-найперший огірок.